

Ольга Володимирівна **ПРОКОПЕНКО**

д.е.н., професор, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1362-478X>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

У статті досліджено організаційно-економічні інструменти соціально-економічного розвитку освітньої сфери України. Подано концептуальну схему організаційно-економічного інструментарію розвитку системи освіти в Україні, що визначає основні етапи та інструменти для досягнення ефективного розвитку освіти в умовах ринкової економіки. У цій схемі розглянуто адміністративні, економічні та правові методи. Для досягнення стратегічних цілей запропоновано застосовувати такі інструменти, як програмно-цільові підходи, проєктний підхід та конкурсні процеси.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, освіта, Україна, трансформації, модель

ВСТУП

Освітня галузь України перебуває серед пріоритетних сфер, що зазнають трансформації та гармонізуються зі сучасними аналогічними системами європейських країн. Цей процес гарантує, що навчальні програми, матеріали, підготовка, освіта, системи навчання та застосування основних маркерів відповідають сучасній міжнародній практиці. Подібна апробація позитивно впливає на зміни в українському соціумі та забезпечує адаптацію освіти до вимог сучасного цифрового інформаційного суспільства, надаючи змогу студентам не лише надалі здобувати освіту і самоосвіту, а й набувати необхідних компетенцій для належного виконання своїх обов'язків на робочому місці.

На цьому тлі важливим аспектом залишаються потреби у належному фінансовому забезпеченні освітньої галузі. Як продемонструвала пандемія COVID-19, викладачі та здобувачі освіти у відповідних кризових ситуаціях здатні швидко адаптуватися до нових вимог та умов навчального процесу. Водночас російський військовий виклик став надзвичайно руйнівним для України. Військова агресія росії завдала величезних людських і матеріальних втрат й, очевидно, для виходу з поствійськової кризи необхідно шукати нові шляхи фінансування та забезпечення якості освіти. Це відбувається на тлі необхідності розвитку освітнього сектору та підтримки вчителів і студентів у складний період трансформації після перемоги України.

МЕТА роботи – аналіз організаційно-економічного інструментарію соціально-економічного розвитку освітньої сфери України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В організації дослідження застосовано загальний методологічний підхід, що ґрунтується на поєднанні таких загальнонаукових принципів, як пізнавальний, дослідницький, доказовий, цілісний, об'єктивний, принцип всебічного дослідження та системний підхід. Водночас для розкриття головної теми дослідження актуалізовано застосування ґрунтовних наукових методів. Зокрема, застосування методу аналізу дало змогу розподілити головний предмет дослідження на декілька менших компонентів й дослідити кожен із них на основі детального розгляду. Застосування методу наукового синтезу дало змогу сформулювати власні узагаль-

нюючі судження із проблематики фінансового забезпечення освітньої галузі України, підвести певні підсумки дослідження. Зазначимо, що наукову літературу з основної проблематики розглянуто на основі застосування методу контент-аналізу. Його застосування також дало змогу виявити маловивчені аспекти та інтерпретувати певні тенденції і прогнози, характерні для розвитку сучасних поглядів на фінансування освіти та організаційні методи. Головні матеріали дослідження також сформовано завдяки застосуванню методу наукового порівняння, завдяки чому до дискусії залучено роботи іноземних авторів, які мають своє бачення з формування організаційно-економічного інструментарію забезпечення освітньої галузі. Досвід іноземних дослідників та проведені ними дослідження є вкрай важливими для вироблення шляхів трансформації економічного забезпечення освіти в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Знання як ресурс відрізняється від традиційних ресурсів, таких як капітал, праця, земля та підприємництво [10, р. 79]. У сучасній економіці освітні послуги за своєю природою є важливим чинником виробництва, який визначає перехід світової економіки на новий рівень соціально-економічного розвитку. Проблема інформаційної асиметрії є актуальною для сфери освіти в економіці знань. Потенційні споживачі не можуть об'єктивно оцінити цінність інформації та знань, поки не матимуть їх. Після здобуття знань їхні потреби задовольняються, що може ускладнювати забезпечення конкуренції навіть у загальноосвітніх навчальних закладах [8, р. 80].

Водночас останніми роками в умовах швидкого поширення нових інноваційних технологій і механізмів (що стосуються всіх сфер суспільної діяльності людини) та постійного оновлення знань, структури і форми освіти, що виникли в період розквіту індустріального суспільства, виявилися непридатними для соціально-економічних аспектів сьогодення. Запити сучасної постіндустріальної цивілізації вимагають не тільки нового підходу до освіти, а й перегляду характеру навчальних матеріалів і чіткого визначення оптимальної структури знань, необхідних для нового покоління і дорослого населення.

Перехід до постіндустріального суспільства, побу-

дованого на інформаційно-комунікативних чи цифрових технологіях, сприяє тому, що якість людського капіталу є критично важливою [6]. Освіта стає визначальним чинником успіху підприємств рівня розвитку країни загалом [2, ст. 160]. Інформаційна революція призвела до зміни вимог суспільства до системи освіти. Тому необхідно адекватно реагувати на ці зміни, тобто адаптувати систему освіти до вимог постіндустріального суспільства. В сучасних умовах важливо індивідуалізувати навчальний процес та підвищити його ефективність. Для досягнення цих цілей перспективною є цифрова освіта [1, ст. 22]. Роль педагогічних колективів зростає, оскільки створення сучасних освітніх технологій потребує спільної праці фахівців з різних галузей, які спеціалізуються на різних аспектах навчального процесу.

Водночас одним із головних завдань інноваційного становлення та розвитку системи освіти в умовах розбудови інформаційного суспільства та ринкової економіки є створення організаційно-економічних інструментів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування цієї сфери. Ефективність реалізації організаційно-економічних інструментів значною мірою залежить від рівня погодженості соціально-економічних засад держави і суспільства (макрорівень), роботодавців і найманих працівників (мікрорівень) у процесі досягнення поставлених цілей [5, ст. 35].

Погодження цих інтересів формується на базі економічних та адміністративних способів управління та їхньої трансформації відповідно до глобальних викликів чи поставлених завдань. Процес ефективності організаційно-економічного інструментарію системи освіти також визначається об'єктивними умовами його реалізації. Зауважимо, що цей процес залежить від низки важливих чинників (рис. 1).

Рис. 1. Чинники, що впливають на ефективність організаційно-економічного інструментарію системи освіти [5]

Відтак, ефективне розв'язання проблем в освітній системі полягає у теоретичному осмисленні ключових методологічних положень та розгляді практичних аспектів реалізації певних організаційно-економічних механізмів. Особливістю організаційно-економічних інструментів розвитку системи освіти є те, що основним і

головним джерелом фінансування цієї сфери є державні кошти [5, ст. 36]. З цієї причини організаційно-економічний інструментарій має базуватися на аспектах правового регулювання соціально-економічних відносин та розвитку незалежності освітніх установ у реалізації різноманітних виробничо-фінансових та соціальних аспектів, а також покращенні нормативного фінансування навчальних закладів з можливостями залучення певних позабюджетних коштів.

Отже, організаційно-економічні інструменти в освітньому секторі охоплюють низку методів, підходів, механізмів і структур, які застосовуються для організації та управління національними освітніми процесами з економічного та організаційного поглядів [3, ст. 145]. Цей інструментарій має за мету забезпечити ефективну функціонуючу систему освіти, забезпечити доступ до якісної освіти для всіх громадян, а також підтримувати сталість та розвиток освітнього сектору (рис. 2).

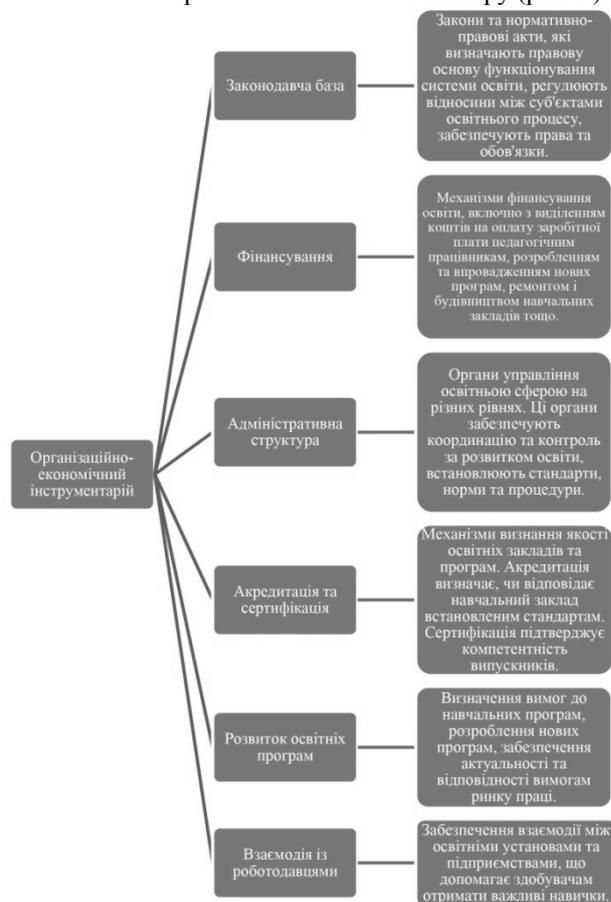

Рис. 2. Базові елементи формування організаційно-економічного інструментарію (складено авторами)

Всі вказані складники мають взаємодіяти та співпрацювати для забезпечення ефективного та якісного освітнього процесу [7, р. 84]. Концептуальна модель організаційно-економічного розвитку системи освіти має враховувати найефективніші шляхи та засоби реалізації в умовах сучасної ринкової економіки. Тому доцільно розрізняти адміністративні, економічні та законодавчі методи, спрямовані на регулювання процесу розвитку системи освіти. З цією метою пропонується застосовувати такі інструменти для реалізації адміністративних методів:

1. Програмно-цільові, які дають змогу чітко спрямовувати розвиток системи освіти на досягнення кон-

кретних цілей.

2. Проектні, що передбачають структуроване планування та управління проектами для досягнення визначених результатів.

3. Конкурсні механізми, які активізують конкуренцію між різними суб'єктами системи освіти та стимулюють досягнення якісних показників [5, ст. 40].

Ці інструменти є важливими в управлінні розвитком

освіти і зберігають свою актуальність для вирішення перспективних завдань. Зокрема, цільові програми розвитку на різних рівнях влади створюють інституційне підґрунтя для розвитку освіти та визначають основні орієнтири та стратегії дій. Застосування цих інструментів виправдане, але потребує вдосконалення через підвищення рівня доказовості та координації програм і проектів у різних напрямках (рис. 3).

Рис. 3. Схематична модель організаційно-економічного інструментарію соціально-економічного розвитку освіти (складено на основі опрацювання джерел [1; 5; 8])

Як зрозуміло з рис. 3, такі механізми, як стратегічне планування та створення нормативно-правової бази, відіграють важливу роль у створенні ефективних організаційно-економічних інструментів соціального розвитку освіти в Україні. Мовиться про те, що у системі стратегічного планування ключову роль відіграє визначення довгострокових та середньострокових цілей розвитку системи освіти, аналіз сучасного стану та ідентифікація ключових викликів та можливостей. Водночас важливим є розроблення та вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює сферу освіти, розвиток європейських стандартів, вимог та норм, що визначають якість освіти.

Окремим напрямом є розвиток людських ресурсів, що передбачає підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та впровадження програм професійного розвитку, розвиток системи оцінювання та підтримки педагогічних працівників. Водночас, зважаючи на активну діджиталізацію освітнього сектору (в умовах воєнного стану), важливу роль відіграє модернізація навчальних програм, зокрема адаптація програм до вимог сучасного ринку праці та поточних викликів [1, ст. 24]. Особливо в

умовах війни важливо забезпечити доступ до освіти для всіх дітей і підлітків. Це передбачає організацію навчання в навчальних закладах, що перебувають у їхньому підпорядкуванні, а також у тимчасових школах у місцях дислокації. Застосування дистанційних методів навчання також важливе через обмежені можливості зібрання великої кількості людей в одному місці [9, С. 12]. Онлайн-курси, вебінари та ін. електронні ресурси можуть надати змогу й надалі навчатися без прямого контакту. З іншого боку, під час війни зміст навчальної програми може потребувати змін. Наприклад, може змінитися пріоритетність певних предметів, або більший акцент може бути зроблено на гарантуванні безпеки та вивченні медичної допомоги. Однак, як видно з рис. 3, важливу роль відіграє розвиток інфраструктури, що передбачає доступ до сучасних навчальних матеріалів, обладнання та технологій, а також ремонт, будівництво та модернізацію навчальних закладів. Останнім ключовим елементом системи є оцінювання та моніторинг. Тому важливо впровадити систему моніторингу та оцінювання результатів освітніх програм і проектів, а також проаналізувати, чи відповідають

досягнуті результати поставленим цілям.

ВИСНОВКИ

Отже, в умовах інформаційного суспільства, розвитку ринкової економіки та сучасних глобалістичних викликів одним з важливих питань інноваційного становлення та розвитку системи освіти України є формування ефективного організаційно-економічного інструментарію. Сюди входять різні методи, підходи, правила та структури, що застосовуються для ефективної організації та управління національним освітнім процесом. Ці заходи забезпечують ефективне функціонування системи освіти та доступ до якісної освіти для всіх громадян.

Запропонована концептуальна схема організаційно-економічного інструментарію розвитку системи освіти України визначає ключові етапи та інструменти для

забезпечення ефективного розвитку освіти в умовах ринкової економіки. У цій схемі розглянуті адміністративні, економічні та правові методи. Для досягнення стратегічних цілей пропонується застосовувати інструменти, такі як програмно-цільові підходи, проектний підхід та конкурсні процеси. Зі свого боку модель організаційно-економічних інструментів розвитку української системи освіти складається зі стратегічного плану постановки цілей і завдань. Регуляторні механізми мають сприяти розвитку та вдосконаленню нормативно-правової бази. Важливим стратегічним напрямом є розвиток людських ресурсів, що сприятиме підвищенню якості освіти та модернізації програм відповідно до потреб ринку. Всі ці аспекти мають базуватися на системі моніторингу та оцінювання.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л.М., Морзе Н.В., Бойко М.А. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Вип. 77 (3). С. 1–26.
2. Губерська Н.Л. Мета, завдання та принципи державної політики у сфері вищої освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 3 (2). С. 158–162. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo03/part_2/33.pdf
3. Коверник Н. Організаційно-економічний механізм фінансування професійно-технічних закладів освіти в Україні. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова*. 2016. Т. 21. Вип. 7-1 (49). С. 142–146. URL: [http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2187/Коверник Н.В..pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2187/Коверник%20Н.В..pdf?sequence=1&isAllowed=y)
4. Мішук Н.В. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку освіти в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 1 (63). С. 42–47. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3477>
5. Шестаковська Т.Л. Концептуальні засади функціонування організаційно-економічного механізму розвитку національної системи освіти. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 1(1). С. 34–41. URL: http://journals.urau.ua/nvp_chntu/article/view/47466/43548
6. Arcienaga Morales A., Nielsen J., Bacarini H., Martinelli S., Kofuji S., Garcia Dia J-F. Technology and Innovation Management in Higher Education—Cases from Latin America and Europe. *Administrative Sciences*. 2018. Vol. 8. No. 2. 11 p. URL: <https://doi.org/10.3390/admsci8020011>
7. Dagen T., Kovacevic M. The Impact of Globalization on the Internationalization of Higher Education Policies: A Southeast European Perspective. *Reimagining Border in Cross-border Education*. London, 2023. pp. 74–97. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003427827-4>
8. Licite-Kurbe L., Gintere D. Analysis of Financial Support Instruments for Social Enterprises in Latvia. *Rural Sustainability Research*. 2021. Vol. 45. No. 340. pp. 76–84. URL: <https://doi.org/10.2478/plua-2021-0009>
9. Mateu G. Innovative education management: an empirical study. *Tec empre*. 2021. Vol. 15. No. 3. pp. 2–17. URL: <http://dx.doi.org/10.18845/te.v15i3.5760>
10. Stenis J. Improved Education by Novel Economic Instruments. *New Innovations in Economics, Business and Management Vol. 7*. 2022. pp. 72–82. URL: <https://doi.org/10.9734/bpi/niiebmv7/15781d>

References

1. Hrynevych L.M., Morze N.V., Boiko M.A. Scientific education as a basis for the formation of innovative competence in the conditions of digital transformation of society. *Information technologies and teaching aids*. 2020. Vol. 77 (3). pp. 1–26. (in Ukrainian).
2. Huberska N.L. Purpose, objectives and principles of state policy in the sphere of higher education. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. 2014. Vol. 3 (2). pp. 158–162. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo03/part_2/33.pdf (in Ukrainian).
3. Kovernyk N. Organizational and economic mechanism of financing vocational and technical educational institutions in Ukraine. *Bulletin of I. Mechnykov ONU*. 2016. Vol. 21. Issue 7-1 (49). pp. 142–146. URL: [http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2187/Коверник Н.В..pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2187/Коверник%20Н.В..pdf?sequence=1&isAllowed=y) (in Ukrainian).
4. Mishchuk N.V. Organizational and economic mechanism of regulation of education development in Ukraine. *Scientific view: economics and management*. 2019. Vol. 1 (63). pp. 42–47. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3477> (in Ukrainian).
5. Shestakovska T.L. Conceptual principles of the functioning of the organizational and economic mechanism of the development of the national education system. *Polissia scientific bulletin*. 2015. Vol. 1(1). pp. 34–41. URL: http://journals.urau.ua/nvp_chntu/article/view/47466/43548 (in Ukrainian).
6. Arcienaga Morales A., Nielsen J., Bacarini H., Martinelli S., Kofuji S., Garcia Dia J-F. Technology and Innovation Management in Higher Education—Cases from Latin America and Europe. *Administrative Sciences*. 2018. Vol. 8. No. 2. 11 p. URL: <https://doi.org/10.3390/admsci8020011>
7. Dagen T., Kovacevic M. The Impact of Globalization on the Internationalization of Higher Education Policies: A Southeast European Perspective. *Reimagining Border in Cross-border Education*. London, 2023. pp. 74–97. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003427827-4>
8. Licite-Kurbe L., Gintere D. Analysis of Financial Support Instruments for Social Enterprises in Latvia. *Rural Sustainability Research*. 2021. Vol. 45. No. 340. pp. 76–84. URL: <https://doi.org/10.2478/plua-2021-0009>
9. Mateu G. Innovative education management: an empirical study. *Tec empre*. 2021. Vol. 15. No. 3. pp. 2–17. URL: <http://dx.doi.org/10.18845/te.v15i3.5760>

<http://dx.doi.org/10.18845/te.v15i3.5760>

10. Stenis J. Improved Education by Novel Economic Instruments. *New Innovations in Economics, Business and Management* Vol. 7. 2022. pp. 72–82. URL: <https://doi.org/10.9734/bpi/niebmv7/15781d>

Olha PROKOPENKO

Doctor of Economics, Professor, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1362-478X>

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC TOOLKIT FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SPHERE OF UKRAINE

Introduction. *The education sector of Ukraine is one of the priority industries that are undergoing a process of transformation and rapprochement with modern similar systems of European countries. For this reason, consideration of the modern provision of educational processes with appropriate economic and financial mechanisms requires detailed study and research.*

The purpose of the paper is *to analyze the organizational and economic tools of socio-economic development of the educational sphere of Ukraine.*

Results. *Therefore, in the conditions of the information society, the development of the market economy and modern globalist challenges, one of the key problems is the formation of an effective organizational and economic toolkit for the innovative development of the education system in Ukraine. This toolkit includes various methods, approaches, regulations and structures that are used to optimally organize and manage the educational process in the country. The main goal of this toolkit is to promote the effective functioning of the educational system and ensure quality education for all citizens. The presented conceptual diagram of the organizational and economic tools for the development of the education system in Ukraine defines the main stages and tools for achieving the effective development of education in the conditions of a market economy. Administrative, economic and legal methods are considered in this scheme. To achieve strategic goals, it is proposed to use such tools as program-target approaches, project approach and competitive processes. At the same time, the model of organizational and economic tools for the development of the education system in Ukraine includes strategic planning for determining goals and challenges.*

Conclusion. *Regulatory mechanisms should contribute to the development and improvement of the legal framework. Special emphasis is placed on personnel development, which should contribute to improving the quality of education and updating programs in accordance with market requirements. All these aspects are based on systems of monitoring and evaluation of the obtained results.*

Keywords: *socio-economic development, education, Ukraine, transformations, model*